

• هوش مصنوعی و حقوق بشر: تقاطع فناوری و اخلاق

“

ظهور هوش مصنوعی (AI)، جهان را به سمت تغییرات اساسی در زمینه‌های مختلف اجتماعی، اقتصادی و حقوقی سوق داده است. یکی از مهم‌ترین مسائل مطرح در این زمینه، سؤال از وضعیت حقوقی سیستم‌های هوش مصنوعی است. آیا ربات‌ها و هوش مصنوعی به‌عنوان موجوداتی مستقل نیاز به حقوقی تعریف شده دارند؟ یا آن‌ها باید به‌عنوان ابزارهای فناوری مورد استفاده قرار گیرند؟ این پرسش‌ها در قلب تحولات حقوقی مرتبط با هوش مصنوعی و فناوری‌های نوین قرار دارد. با پیشرفت سریع در زمینه هوش مصنوعی، مسئله حقوق بشری در مورد AI اهمیت بیشتری پیدا کرده است. حقوق بشر، مجموعه‌ای از حقوق ذاتی و بنیادین است که به تمامی انسان‌ها به‌عنوان اعضای جامعه بشری تعلق دارد. این حقوق شامل حقوق مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که توسط نهادهای بین‌المللی و دولتی تضمین می‌شود. اصول حقوق بشری بر پایه این فرض بنا شده‌اند که تمامی انسان‌ها دارای کرامت ذاتی هستند و باید از حقوقی برابر برخوردار باشند (امیدعلی، ۱۴۰۳). حال با گسترش هوش مصنوعی این مسئله و پرسش ایجاد خواهد شد که چالش‌ها و فرصت‌های پیش روی حقوق بشر در مقابل هوش مصنوعی چه خواهد بود؟ در ادامه به این پرسش پاسخ داده شده است.

سرکار خانم فروزان مرزبانی

دانشجو دکتری

رشته جامعه‌شناسی سیاسی
دانشگاه رازی کرمانشاه

حق کار

با وجود مزایای مختلف «هوش مصنوعی» در زندگی روزمره بشر، جهان شاهد آثار نامطلوب ناشی از توسل به آن در حوزه‌های متعدد از جمله امنیت شغلی قشر ضعیف و آسیب‌پذیر جامعه به دلیل خودکار نمودن برخی مشاغل بوده است؛ موضوعی که می‌تواند نقض یکی از حقوق بنیادین بشری، یعنی حق کار را با خود به همراه داشته باشد، اما طبق مفاد منشور بین‌المللی حقوق بشر، دولت‌ها نه تنها وظیفه دارند حق بهره‌مندی از کار شایسته را اجرا و تأمین نمایند، بلکه باید از ایجاد هرگونه مانع در فرایند بهره‌مندی از این حق نیز خودداری کنند. مسلم است با توجه به تعهداتی که دولت‌ها در راستای تأمین و اجرای حق کار دارند، باید ضمن فراهم نمودن شرایط لازم جهت تأمین رفاه و موقعیت شغلی جدید برای افرادی که به دلیل خودکار شدن برخی مشاغل، شغل خود را ازدست‌داده‌اند، امکاناتی را فراهم کنند که آموزش‌های لازم در جامعه جهت آشنایی هر چه بیشتر با هوش مصنوعی و کاربردهای آن با هدف افزایش بهره‌وری این فناوری نوین در جامعه برقرار گردد (سیفی و رزم‌خواه، ۱۴۰۱: ۱).

حق آزادی بیان و عقیده

آزادی بیان و عقیده حقوقی اساسی هستند که واجد جنبه‌های شخصی و اجتماعی بوده و از ضروریات لازم به منظور توسعه کامل فرد و هر جامعه به شمار می‌روند. این حقوق سنگ بنای هر جامعه آزاد و دموکراتیک هستند و به صراحت در میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی شناسایی شده‌اند. تأثیر هوش مصنوعی در آزادی عقیده و بیان از دو بعد منفی و مثبت تبیین می‌شود.

از بعد منفی، بسیاری از شرکت‌ها و سازمان‌های سودجو با استفاده از هوش مصنوعی و به منظور نیل به اهداف و منافع سیاسی و تجاری خود و تأثیر در افکار عمومی، مبادرت به نفرت‌پراکنی و درج گسترده اخبار دروغ و جعلی در فضای آنلاین می‌کنند. به همین دلیل کمیته حقوق بشر دریافته است که دولت‌ها باید از طریق ترویج مدارا و آموزش و گفت‌وگو به مبارزه با نفرت‌پراکنی در اینترنت، که منجر به تبعیض یا خشونت می‌شود، بپردازند. از بعد مثبت، تقابل با هوش مصنوعی فقط از طریق خود هوش مصنوعی ممکن است. فرانچسکو نوچی، مدیر تحقیقات برنامه‌های کاربردی یک گروه مهندسی مستقر در ایتالیا، معتقد است هوش مصنوعی مشکلات اخلاقی فراوانی دارد، اما گاهی اوقات ممکن است تنها راه‌حل باشد. برای مثال، هوش مصنوعی در زمینه مقابله با نفرت‌پراکنی نقش مثبتی ایفا کرده است. هوش مصنوعی قادر است الگوهای سخنان مشوق نفرت را بر اساس بردارهای کلمه و موقعیت کلمات با معانی خاصی، تشخیص دهد در زمینه مبارزه با اخبار و اطلاعات دروغ، مایکل برونشتاین، استاد کالج امپریال لندن، الگوریتمی برای هوش مصنوعی طراحی نموده که نمونه اولیه آن بر روی داده‌های متنی پیاده‌سازی شده است؛ جایی که هوش مصنوعی می‌تواند اخبار و اطلاعات نادرست و نویسندگان آن‌ها را تشخیص دهد و ردیابی کند.

حق بر آموزش و مدیریت آن

تحصیل به‌خودی‌خود حقی بشری است و وسیله‌ای ضروری برای احقاق سایر حقوق. به حق تحصیل در بسیاری از معاهدات بین‌المللی اشاره شده است که مهم‌ترین آنها عبارت‌اند از: میثاق بین‌المللی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.

در آغاز، از هوش مصنوعی به عنوان ابزاری که به توسعه مهارت‌ها و سیستم‌های آزمایشی کمک می‌کند، بهره گرفته شد، اما امروزه امید است که شکاف‌های میان یادگیری و تدریس را پر کند و به مدارس و معلمان اجازه دهد بیش از هر زمان در تدریس مشارکت مؤثر داشته باشند. اخیراً سازمان یونسکو متعهد شده است از کشورهای عضو برای استفاده از فناوری‌های هوش مصنوعی حمایت کند. دستور یونسکو ذاتاً خواستار رویکردی انسان‌محور در حوزه هوش مصنوعی است. هدف این است که جهت‌گفت‌وگو را به سمت نقش هوش مصنوعی در پرداختن به نابرابری‌های کنونی در زمینه دسترسی به دانش، تحقیق و تنوع بیان فرهنگی تغییر دهد. تأثیر هوش مصنوعی در آموزش در حوزه آکادمیک شامل کمک به فرایند آموزش و کمک به فرایند مدیریت آموزش است.

در حوزه هوش مصنوعی و آموزش، بزرگ‌ترین وعده هوش مصنوعی در شخصی‌سازی یادگیری با هدف سفارشی‌سازی آن است؛ یادگیری بر اساس نیازها و نقاط قوت فردی دانش‌آموزان. برنامه‌های هوش مصنوعی می‌توانند مواد آموزشی و رویکردهای متناسب با سطح تک‌تک دانش‌آموزان را شناسایی و توصیه‌هایی را برای فرایند یادگیری بهتر به دانش‌آموزان ارائه کنند تا آنان بر موضوع مدنظر مسلط شوند. همچنین تأمین دسترسی همه‌جانبه دانش‌آموزان به آموزش و پرورش همچنان مسئله جدی اکثر کشورهاست و هدف مشخص آن اطمینان از دسترسی برابر به همه سطوح آموزشی برای همه، از جمله افراد دارای معلولیت است. هوش مصنوعی کارایی خود را برای کمک به دانش‌آموزان دارای معلولیت، از جمله دانش‌آموزانی که اختلالات شنوایی و اختلالات مهارت‌های اجتماعی، زبان و ارتباط دارند، نشان داده و موجب شده است بتوانند از تحصیل بهره‌مند شوند.

در حوزه هوش مصنوعی و مدیریت آموزشی، کاهش ترک تحصیل با کمک هوش مصنوعی مسئله اصلی سیاست آموزشی در سراسر جهان است. نظام‌های بهره‌مند از هوش مصنوعی می‌توانند پیش‌بینی‌ها و راهکارهای مناسب را برای ممانعت از ترک تحصیل دانش‌آموزان به مدیران مدرسه ارائه دهند.

حوزه سلامت

حق بهره‌مندی از استانداردهای مناسب زندگی حداقل مستلزم این است که همه از حقوق معیشتی لازم، غذا و تغذیه کافی، پوشاک، مسکن و در صورت لزوم، شرایط لازم برای مراقبت بهره‌مند باشند. حفاظت از سلامت یکی از زمینه‌های اصلی بهداشت عمومی است. حفاظت از سلامت عبارت است از حفاظت از افراد، گروه‌ها و جمعیت‌ها از طریق مشاوره متخصصان و همکاری مؤثر برای جلوگیری و کاهش تأثیر بیماری‌های عفونی، تهدیدهای زیست‌محیطی، شیمیایی و رادیولوژیکی.

حق بر سلامت به‌صراحت در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی شناسایی شده است. یکی از جنبه‌های مهم حقوق بشری هوش مصنوعی، تأثیر آن در حوزه بهداشت و سلامت است و بسیاری از سیستم‌های بهره‌مند از هوش مصنوعی در حال ادغام‌شدن در سیستم‌های مراقبت سلامت هستند. محققان دانشگاه استنفورد الگوریتمی تولید کرده‌اند که می‌تواند اشعه‌های ایکس را برای چهارده نوع آسیب متمایز در عرض چند ثانیه تفسیر کند. انکولوژی تشعشع، جراحی روباتیک و چندین حوزه بهداشتی دیگر نیز به طور شایان توجهی تحت تأثیر فناوری‌های بهره‌مند از هوش مصنوعی قرار گرفته‌اند.

حق حمایت از پناهندگان و مهاجران

موضوع مهاجرت و پناهندگی در حقوق بین‌الملل همواره یکی از موضوعات روز و مسائل اکثر کشورهای توسعه یافته است. در تعریف، پناهنده کسی است که به علت ترس موجه از این که به علل مربوط به نژاد، مذهب، ملیت یا عضویت در بعضی گروه‌های اجتماعی با داشتن عقاید سیاسی تحت شکنجه قرار گیرد، در خارج از کشور محل سکونت عادی خود به سر می‌برد.

از جمله حوزه‌های کاربرد هوش مصنوعی در موضوع کمک به فرایند ادغام مهاجران و پناهندگان عبارت‌اند از:

۱. مدیریت منابع انسانی پناهندگان در زمینه‌هایی مانند استخدام و برنامه‌ریزی منابع انسانی؛
۲. آموزش زبان محلی با هدف تسریع در ادغام پناهندگان؛
۳. ارائه راه‌حلی با هدف فراهم کردن فرصت‌های برابر به مهاجران؛
۴. جلوگیری از نژادپرستی و کاهش موانع فرهنگی پناهندگان (اردبیلی، انصاری و رحکتی فر، ۱۴۰۲: ۹۰-۹۸).

جمع‌بندی

به‌طور کلی هوش مصنوعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین رویکردهای حال حاضر جهان دارای اهمیت می‌باشد و جایگاه و اهمیت آن روزبه‌روز نیز بیشتر خواهد شد و در عرصه‌های مختلف سیاسی، امنیتی، اقتصادی و... دارای تأثیرات مختلفی بوده است و حتی امنیت بازیگران را نیز تحت‌الشعاع قرار داده است. یکی از موضوعاتی که به صورت بین‌المللی تحت تأثیر هوش مصنوعی قرار گرفته است بحث حقوق بشر بوده است که در عرصه‌های مختلف حق کار، حق سلامت، حق آموزش، بحث مهاجران، حق آزادی بیان و... تأثیرگذار بوده است و باید اذعان داشت اگر چه ممکن است در نگاه اول دیدگاه مثبتی نسبت به هوش مصنوعی وجود نداشته باشد؛ اما این فناوری در کنار معایبی که برای حقوق بشر داشته است مزایایی نیز به ارمغان آورده است و به‌طور کلی اگر بتوان کنترل

مناسبی بر آن داشت میزان مزایای آن بیشتر از معایب و اثرات منفی آن خواهد بود.

منابع

- امیدعلی، مجید. (۱۴۰۳). هوش مصنوعی و حقوق بشر. قابل دسترس در [/https://civilica.com/note/6701](https://civilica.com/note/6701)
- سیفی، آناهیتا و رزم‌خواه، نجمه. (۱۴۰۱). هوش مصنوعی و چالش‌های پیش‌رو در قلمرو حقوق بین‌الملل بشر، با رویکردی بر حق کار. دوفصلنامه بین‌المللی حقوق بشر، ۱۷(۱)، ۷۴-۵۵. <https://doi.org/10.22096/hr.2021.524039.1289>
- مصطفوی اردبیلی، سید محمد مهدی، تقی‌زاده انصاری، مصطفی و رحمتی فر، سمانه. (۱۴۰۲). تاثیر هوش مصنوعی بر نظام حقوق بشر بین‌الملل. حقوق فناوری‌های نوین، ۴(۸)، ۸۵-۱۰۰. <https://doi.org/10.22133/mtlj.2023.378057.1149>

